

TƯ LIỆU

DÂN TỘC HỌC

Người Bnoong là một trong những nhóm địa phương thuộc dân tộc Giê-Triêng. Trên dãy Trường Sơn đại ngàn, địa bàn cư trú hiện nay của họ thuộc hai tỉnh Kon Tum và Quảng Nam, với hoạt động kinh tế nương rẫy đóng vai trò chủ đạo.

Ở huyện Phước Sơn, người Bnoong sống rải rác tại địa bàn các xã vùng cao, như Phước Thành, Phước Chánh; tại vùng giữa: Phước Kim, Phước Đức, Phước Mỹ; còn ở vùng thấp: Phước Hiệp, Phước Trà. Người Giê - Triêng nói chung và người Bnoong ở huyện Phước Sơn tỉnh Quảng Nam nói riêng đều có rất nhiều nghi lễ liên quan đến phong tục, tập quán, tín ngưỡng, ma chay, cưới xin..., nhưng đặc sắc nhất vẫn là lễ ăn mừng chiến thắng (*po truh*) và cả lễ ăn mừng được mùa (*ia pôm*). Trong các lễ này, người Bnoong còn có tục bắt chồng.

Thông thường, lễ ăn mừng chiến thắng không tuân theo chu kỳ hay qui luật nào. Lễ này được tổ chức tại nhà rông (*nhia-trông*) từ 2 đến 3 ngày, do Hội đồng già làng quyết định, có sự tham gia của đàn trống, chiêng và cả buôn làng. Trước khi làm lễ ăn mừng chiến thắng, họ hàng thân thuộc, bà con láng giềng, các con cháu của họ đã có chồng hay ở rể, hoặc đi làm ăn xa đều được mời về dự lễ. Đây cũng là dịp để dân làng, họ hàng ngồi ôn lại truyền thống tổ tiên, thăm hỏi sức khoẻ, công việc làm ăn, dặn dò con cháu. Trước đó khoảng 7 ngày, Hội đồng già làng họp và quyết định ngày giờ tổ chức. Tại buổi họp, họ làm một con gà cúng *Yàng*. Sau đó,

LỄ ĂN MỪNG CHIẾN THẮNG CỦA NGƯỜI BNOONG (HUYỆN PHƯỚC SƠN, TỈNH QUẢNG NAM)

NGUYỄN VĂN SƠN

nếu mơ thấy điều lành là *Yàng* cho phép, còn nếu mơ thấy điều xấu là *Yàng* không đồng ý và ngày tổ chức sẽ phải đổi lại. Tại cuộc họp này, Hội đồng già làng phân công cho từng gia đình làm bánh, vào rừng tìm chim thú, cá, ốc và rau rừng; phân công từ 4 - 5 người thanh niên khoẻ mạnh vào rừng tìm cây về làm cây nêu. Cây được chọn để làm cây nêu là loại cây gỗ chua, mọc thẳng, không có lỗ kiến đục hoặc dây leo, dài từ 4 - 6 m. Sau khi cây gỗ chua được đem về, Hội đồng già làng cử từ 2 - 3 người am hiểu phong tục, tập quán đảm nhận việc chạm khắc, trang trí với các hình vẽ rất phong phú. Thực ra, cây nêu của người Bnoong được dùng vào nhiều dịp lễ nghi, như lễ ăn mừng được mùa (*ia-pôm*), lễ cúng *Yàng Kong* (thần núi), lễ cúng thần *Dak* (thần nước)... Cây nêu dùng cho mỗi nghi lễ hoàn toàn khác nhau, vì thế, khi nhìn vào cây nêu, có thể biết được đó là nghi lễ nào. Sau lễ hội, người ta cắt cây nêu vào nhà rông. Việc cắt giữ cây nêu mang hàm ý, cộng đồng muốn giữ lại niềm tin thiêng liêng vào các thần linh và hy vọng các thần sẽ chứng giám, bảo hộ cho cuộc sống và mùa màng của dân làng.

Tùy theo mỗi vùng, người Bnoong có cách thể hiện cây nêu của mình. Tại vùng cao như Phước Thành, Phước Chánh, cây nêu có chiều cao khoảng 6m, trên đỉnh có nhiều tua làm bằng lồ ô hoặc nứa, dài từ 1 - 2m; có nhiều hình chim và trên thân cây cắm nhiều mũi tên, giáo, mác bằng gỗ. Ở vùng giữa và vùng thấp như Phước Kim, Phước Đức, Phước Hiệp, Phước Trà, việc trang trí cây

nêu có phân đơn giản hơn, và cây nêu có chiều cao từ 3 - 5m.

Để dâng cúng thần linh, ngày thứ nhất của lễ hội, người ta làm một con gà trống tơ, lấy gan, tim, ruột làm lễ chôn cây nêu. Cây nêu được chôn chính giữa khoảng đất trống trước nhà rông. Chôn cây nêu xong, họ tế thần chiến thắng (*Pơ-Truh*) bằng những câu hát đối đáp. Khi hạ mâm lễ xuống, người ta cùng nhau ăn uống tại nhà rông.

Ngày thứ hai, đúng vào lúc mặt trời vừa mọc, họ bắt đầu làm lễ cúng thần chiến thắng. Đây là nghi thức quan trọng diễn ra suốt quá trình lễ hội. Lễ vật dâng cúng là một con trâu tơ to béo. Con vật hiến sinh được cột tại cây nêu. Lễ vật kèm theo còn có một con gà đã làm sẵn, có ít huyết gà và những thức ăn kiếm được. Để tế lễ, người ta làm một bàn thờ thiêng cạnh cây nêu. Hội đồng già làng cử ra một già làng có đủ kinh nghiệm, am hiểu phong tục, tập quán. Già làng mặc trang phục truyền thống của người Bnoong, đứng trước bàn cúng tế thân. Họ lấy huyết gà bôi lên cây nêu như báo với thần lòng chung thủy, sự kính trọng của cộng đồng với thần chiến thắng. Hội đồng già làng cử ra khoảng 4 đến 5 người thanh niên khỏe mạnh cầm giáo, mác đứng cạnh già làng. Già làng cũng cầm một cây giáo dài và ông sẽ là người đâm nhất đầu tiên vào con vật hiến sinh. Con vật được đuổi chạy ngược theo chiều kim đồng hồ. Trong tiếng trống, tiếng cồng chiêng giục giã, con vật hiến sinh đang chạy lại bị đâm bất ngờ nên càng chạy quanh cây nêu mỗi lúc thêm gấp gấp hơn. Cuối cùng, một mũi giáo xuyên trúng tim con vật khiến nó chạy yếu dần rồi gục xuống trong tiếng hò reo, vui mừng của dân làng. Tiếng trống, tiếng cồng chiêng, điệu nhảy thêm nhộn nhịp hơn, vang vọng cả núi rừng đại ngàn. Con vật được họ đâm cho đến chết rồi mới đem ra xẻ thịt. Gan, tim, ruột, phổi được chế biến và phân này được dành cho Hội đồng già làng và khách quý. Phần còn lại họ

chế biến bằng cách nướng, luộc, nấu... để cho cả dân làng cùng ăn. Người ta ăn và uống rượu cần tại nhà rông. Tiếng trống, chiêng trong đêm vang vọng cả núi rừng đại ngàn. Họ vừa ăn, vừa hát đối đáp thâu đêm suốt sáng bên bếp lửa bập bùng....

Thông qua lễ ăn mừng chiến thắng, người Bnoong có tục bắt chồng. Trong hôn nhân, người con gái Bnoong lại đóng vai trò chủ đạo và sau khi Hội đồng già làng chấp thuận là lễ cưới được tiến hành. Tục bắt chồng chỉ diễn ra trong lễ ăn mừng chiến thắng và lễ ăn mừng được mùa, còn ở các nghi lễ khác hầu như không có.

Tục này được thực hiện qua lựa chọn của người con gái và sự quyết định của Hội đồng già làng. Chẳng hạn, nếu một người con gái rụt rè, nhút nhát, không biết dệt vải, lao động kém thì được Hội đồng già làng ấn định với một chàng trai khỏe mạnh, chăm làm... Còn với cô gái siêng năng, đẹp nét, đẹp người... Hội đồng già làng ấn định với chàng thanh niên lao động kém và ít siêng năng hơn... Thông qua lễ ăn mừng chiến thắng thường có từ 2 đến 3 cô gái thực hiện được việc bắt chồng. Tục bắt chồng được tiến hành bí mật, chỉ có Hội đồng già làng, cha, mẹ và cô gái đó biết. Vào ngày thứ hai của lễ ăn mừng chiến thắng, tục bắt chồng được thực hiện cơ bản hoàn tất và từ đây, đôi trai gái thành vợ, thành chồng.

Theo luật tục của người Bnoong, nếu chàng trai bị bắt làm chồng bỏ trốn hoặc vì một lý do nào đó mà không ưng cô vợ của mình thì bị phạt rất nặng, thường từ 2 - 3 con trâu, kèm theo cả gà, heo và đồ trang sức. Thông qua lễ ăn mừng chiến thắng, tục bắt chồng tồn tại từ đời này sang đời khác và đã ăn sâu vào tiềm thức của người Bnoong. Tuy hôn nhân của họ tiến hành theo cung cách trên, song hầu như không thấy có các trường hợp vợ chồng bỏ nhau...